

Manuel Lladonosa i Vall-Ilebrera

Progrés i República:
Miquel Ferrer i Garcés
(1816-1896)

Pagès editors

iei 75 anys
INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCs

Diputació de Lleida

Pròleg

Un republicà important i un llibre, necessari, d'història contemporània de Catalunya

El lector ho podrà comprovar amb detall i extensió. La biografia del republicà Miquel Ferrer i Garcés constitueix un magnífic relat de la història contemporània de Lleida.

Es tracta, com s'indica al títol, d'una biografia, una biografia feta per un historiador amb un ple domini de l'ofici i la màxima maduresa professional i intel·lectual. Penso insistir-hi. El text és llarg però la narració flueix amb una envejable simplicitat. I ens equivocaríem si penséssim que som sols davant d'una ordenada i ben estructurada exposició de les referències i informacions que, de manera acurada, l'autor ha anat arreplegant en més de deu anys de feina pausada. Manuel Lladonosa, cosa gens fàcil, sap construir la caracterització política i ideològica d'un dels principals dirigents republicans del vuit-cents, situar-lo de forma incisiva i precisa dins el context social lleidatà, en el marc dels reptes històrics de tota una generació abocada a la reforma i el canvi progressiu de la societat. Ho fa deixant, per damunt de tot, parlar tant al mateix Miquel Ferrer com als principals protagonistes del republicanisme lleidatà del moment. Així, el lector, més enllà de les actuacions de Miquel Ferrer i els republicans, hi trobarà també força pàgines, clares i precises, sobre la realitat històrica fonamental del segle XIX lleidatà i, no ho hauríem de minimitzar, en el fons, també sobre la catalana i l'espanyola.

De manera especial i necessària, l'autor es detura en l'arrencada del segle XIX i, per tant, en el repte de la configuració d'una cultura liberal enfront dels molts canvis econòmics i socials produïts o simplement entrevisos, en el pas d'una societat i uns valors d'Antic Règim a una nova societat que molts pretengueren moderna i il·lustrada. Més endavant, l'atenció se centra en l'època de l'actuació madura i més visible de Ferrer i Garcés, a mitjan segle i en els anys del Sexenni Democràtic, quan tot un seguit de

revoltes, conspiracions i fins revolucions constituí el principal encanyissat de la vida política d'un estat liberal burgès ple de mancances i ple també de sectors i elits dominants que miraven més enrere que no endavant. Finalment, a les portes de la mort de Miquel Ferrer el 1896, en les acaballes del segle, podrem conèixer les reflexions dels implicats sobre aquell esforç de progrés esmerçat —secular—, i, en bona part, el seu desencís. Conscients del fracàs del canvi republicà del 1873 i, a continuació, dels limitats avenços en l'extensió de la militància i, encara més, de les moltes dificultats per a assegurar, enfront del règim de la Restauració, una presència social i política activa, atractiva, del republicanisme. En qualsevol cas, Lladonosa no deixa de dur-nos al contrapunt dels canvis socials produïts i la nova realitat històrica i social que s'hi albirava.

En el text hi ha, lògicament, múltiples fils argumentals. Un d'ells serà fonamental: el de la necessitat imperiosa de l'extensió de l'educació i la il·lustració per tal de construir una nova cultura política cívica i popular i poder assentar la pràctica democràtica. La preocupació per la problemàtica educativa i el desenvolupament de les institucions de l'ensenyament permeten a l'autor cobrir un ampli i important espai de context, que s'entrellaça de manera incisiva i molt significativa amb la biografia més personal i cultural de Miquel Ferrer i Garcés. Les explicacions ajuden el lector, no sols a situar l'evolució ideològica i política de Ferrer des del liberalisme inicial al republicanisme federal, sinó a entendre la importància i coherència de tota una trajectòria que inclou tant el lliure pensament, l'apropament i adhesió a la maçoneria, com el manteniment d'una determinada religiositat.

En el llibre hi ha, com dic, abundants referències i detalls, al llarg de moltes de les seves pàgines, sobre la qüestió. Potser caldria afegir aquí uns molt breus apunts sobre el perfil socioprofessional dels principals dirigents republicans federals del vuit-cents. Miquel Ferrer i Garcés era, com d'altres, un fill d'un professional liberal, un metge cirurgià i, per tant, un home de cultura. Si féssim una nòmina dels dirigents i publicistes catalans més coneguts del XIX i primeres dècades del XX, ens trobaríem, acceptant-ne la simplificació, o bé dins del món de professions liberals emergents, o bé dins del món de l'autodidactisme de l'obrer d'ofici, amb molts escriptors "públics", és a dir, amb un ambient de nous periodistes i autors de teatre o novel·la de voluntat popular. Amb el benentès que ens estem referint als dirigents i homes més abocats a la difusió doctrinal i teòrica, en realitat, estem parlant

dels grans noms de tot el republicanisme. Si entréssim dins el conjunt dels quadres i els milers de militants implicats en els comitès, els centres o les activitats conspiratives, el rerefons social era forçosament més ampli i ens trobaríem ja de ple dins la realitat de les classes populars, no sols les urbanes i industrials, també les pageses.

Miquel Ferrer i Garcés fou, d'altra banda, un home atrapat entre dues generacions i dues èpoques. Ell era coetani, i poc més o menys de la mateixa edat, que alguns destacats liberals, de filiació democràtica i radical, protagonistes de les insurreccions i mobilitzacions del 1837 i sobretot del 1840-1843. També del 1854-1856. Duguem aquí sols alguns exemples. Miquel Ferrer nasqué el 1816. Una mica més grans, no gaire, eren els militars liberals i progressistes implicats directament en les primeres accions contra els carlins els anys trenta i en les revoltes dels quaranta: Narcís d'Ametller i Cabrera (1810-1877), de Banyoles, o Gabriel Baldrich i Palau (1814-1885), de l'Alt Camp, o, en fi, Victorià Ametller i Vilademunt (1818-1884), també de Banyoles, que, un pèl més jove, tenia pràcticament la seva mateixa edat. Per no parlar dels revolucionaris dels trenta com els catalans Pere Mata Fontanet (1811-1877) o Antoni Ribot Fontseré (1813-1871) o Nicolás María Rivero (1814-1878), l'influent dirigent demòcrata espanyol. Alhora, ja amb una definició republicana nítida, caldria situar també aquí Abdó Terrades (1812-1856), de Figueres i gran animador dels nuclis figuerenc i barceloní inicials, sols quatre anys més gran que Ferrer. Sense oblidar que el metge lleidatà Martí Castells i Melcior (1813-1887) fou també un dels impulsors inicials del republicanisme a Lleida, així com Albert Camps i Pairat, al costat d'altres personatges destacats (que Manuel Lladonosa ens explica en detall al text), o algunes persones de fora de Catalunya, com Víctor Pruneda Soriano (1809-1882) establert a Terol, que també hi tingueren una forta influència. Podrien completar la llista, una mica més joves, Pere Caimó i Bascós (1819-1878) de Sant Feliu de Guíxols, amb certs cabals provinents del petit comerç cubà, Narcís Monturiol i Estarriol (1819-1885), també de Figueres, i home de ciència, així com Estanislau Figueras i Moragas, de Barcelona, però molt lligat a Tarragona, advocat de prestigi. Una part d'aquests homes, com el mateix Ferrer, per no parlar d'Estanislau Figueras, que encapçalà la Primera República del 1873, tingueren un fort protagonisme els anys del Sexenni, a partir del 1868, quan, ja formalment, s'inaugurà el Partit Demòcrata Republicà Federal (PDRF).

De tota manera, cal dir que els principals noms del Sexenni foren tota una sèrie d'homes nascuts ja els anys vint i primers trenta, més joves, que havien tingut sovint alguna experiència anterior, però que no n'havien estat, ells, els cabdills de les revoltes i agitacions del 1837 i 1840-1843, o del 1854-1856, quan el naixement del republicanisme es produí en el marc de la configuració del liberalisme radical i el partit progressista. Recordem simplement noms com Fernando Garrido Tortosa (1821-1883), un dirigent que mantingué unes continuades relacions amb Cadis i Madrid, però també amb Barcelona, París o Londres, o com el popular Josep Anselm Clavé i Camps, barceloní (1824-1874), que, al costat de la seva tasca coral i musical, tingué un paper polític molt rellevant, o el mateix Francesc Pi i Margall (1824-1901), el gran i continuat impulsor i referent del partit i el federalisme pactista a tot Espanya. La relació fou nombrosa i vingué a cobrir, al costat dels anteriors, tota una extensa geografia catalana: el metge Francesc Sunyer i Capdevila (1826-1898) —al costat del seu germà homònim, el petit (1842-1916)— que inaugurarà el republicanisme de Rosas, aviat emparentat amb la nissaga dels Pi i Sunyer; Joan Matas i Hortal (1826-1894), amb un negoci familiar de venda de roba, successor de Terrades a Figueres, etc.

S'hi sumaven, cada cop més a prop o ja membres destacats de la generació del Sexenni, personalitats com l'escriptor Robert Robert (1827-1873); els germans Castejón, Ramon (1827-1887) i Pere; l'escriptor d'èxit Antoni Altadill (1828-1880), de Tortosa; l'economista Joan Tutau i Vergès (1829-1893), de Figueres; l'editor Innocenci López Bernagossi (1829-1895), el tipògraf i escriptor Ceferí Tresserra (1830-1880); el teixidor Pau Alsina i Rius (1830-1897); Pere Bové (1830-1896) de Reus; l'escriptor lleidatà arrelat a Barcelona Manuel Angelon (1831-1889); el metge i escriptor Josep Narcís Roca i Farreras (1834-1891); Albert de Quintana (1834-1907), de Torroella de Montgrí; Joan Deu i Ros (1835-1919), d'Olot; etc.

Penso que aquesta relació, potser massa llarga, permet d'entrada adonar-nos de la força, la rellevància, varietat intel·lectual i professional i pes social del republicanisme federal català del vuit-cents. Com el llibre de Manuel Lladonosa posa ben de manifest, som ben lluny del tòpic que l'ha volgut arraconar dins l'anecdolari del guerriller, la partida i les accions heroïques, potser valentes i necessàries, però en tot cas, segons, com dic, el tòpic, poc donat a la política efectiva i la reflexió cultural.

D'altra banda, com és fàcil de comprovar, alguns dels noms aquí con- signats ja no arribaren a veure els fets del Sexenni ni l'adveniment de la Restauració borbònica del 1875, i d'altres es replegaren dins els seus afers més privats, malgrat que no van deixar en general la seva adscripció ideolò- gica. Foren pocs, els de la generació de Miquel Ferrer i Garcés, els nascuts els anys deu i vint, que mantingueren algun protagonisme els anys vuitanta i els noranta. Això sí, els pocs que continuaren, entre ells, com dic, Miquel Ferrer, no pogueren evitar ser convertits en símbols de les lluites passades. Potser respectats, es veieren abocats sovint a apagar els reiterats focs encesos arran de les tensions internes obertes dins el moviment i en especial dins el republicanisme federal. Inevitablement i de manera lògica, els que hagueren de tirar endavant amb el partit, després de la derrota del 1873-1874, foren ja els nascuts en els segons anys trenta i, sobretot, els quaranta. Deixant de banda els molts i destacats dirigents que, després d'haver defensat la "benevolència" envers els progressistes radicals del Sexenni, s'uniren a Emilio Castelar i el possibilisme a partir del 1875-1876, consignem aquí alguns dels que continuaren fidels al federalisme, en força casos, amb una destacada implicació política, tant en el grup almirallià com dins el PRDF: Joan Puig i Llagostera, un dels fundadors de la societat per a l'abastiment d'aigües a Olesa (era el germà petit de Josep (1835-1879), que en morir el pare, Mi- quel Puig, el 1863, es feu càrrec de la que en el futur passà a denominar-se Colònia Sedó d'Esparreguera); Antoni Ferrer i Codina (1837-1905), l'es- criptor i autor teatral; Miquel Guansé i Puig (1839-1903), propietari d'una bòbila, constructor d'habitatges socials i comptable de la Caixa d'Estalvis de Vilanova i la Geltrú, que fou sens dubte el principal referent vilanoví del republicanisme federal a la comarca; Frederic Soler i Hubert (1839-1895), el famós Serafi Pitarra dels anys seixanta, que continuà dins el federalisme, potser més proper a Almirall que no a Vallès i Ribot; Lluís Carreras i Las- tortras (1840-1888), un escriptor i analista polític molt destacat; Valen- tí Almirall i Llòzer (1841-1904), impulsor certament del catalanisme i el Centre Català, però que continuà proclamant la divisa federal; Cels Gomis i Mestre (1841-1915), el gran folklorista i escriptor que tanmateix man- tingué tant el seu internacionalisme bakuninista i anarquista de primera hora, com la lectura catalanista i federal, proper a Almirall; Conrad Roure i Bofill (1841-1928), advocat, un dels grans referents catalanistes i intel- lectuals del PRDF dirigit per Vallès i Ribot, que alhora havia de continuar

col·laborant amb l'almirallianisme (i, sobretot, amb els membres del grup xaró de la joventut dels anys seixanta); Joaquim Viñas i Pagès (1843-1913), tipògraf, molt representatiu de l'obrerisme reformista republicà i federal, situat sovint al costat dels crítics amb Vallès i Ribot i sobretot el vallesisme jove, però alhora garant de la unitat i disposat a l'entesa; Baldomer Lostau i Prats (1846-1896) —i el seu germà Ramon (1848-1916)— que alçaren dins el partit la bandera de l'obrerisme en contra del catalanisme de Vallès i procuraren ser garants de l'ortodòxia pimargalliana; Antoni Feliu i Codina (1846-1917), periodista molt implicat en les publicacions catalanes dels seixanta i setanta, que es refugià després dins *El Diluvio*; etc., etc. Aquesta llista l'ha de cloure, d'altra banda, Josep M. Vallès i Ribot (1849-1911), advocat amb un despatx d'èxit, el cap del PRDF sota la Restauració i potser el més professional dels polítics republicans catalans del vuit-cents.

Tots aquests noms i d'altres constituïen un conjunt de personalitats i dirigents que tendien a mantenir un gran pes local i comarcal —i a Barcelona i voltants, un arrelament en alguns barris concrets i en determinades poblacions properes. Ara, el llibre de Manuel Lladonosa sobre Miquel Ferrer Garcés, ens permet de copsar tot el complex i decisiu paper que aquells notables locals asseguraven. El problema era que aquesta situació no facilitava l'establiment d'un projecte polític unitari, ni l'articulació orgànica del partit. És per això que el Congrés Regional Republicà-Democràtic Federal de Catalunya, celebrat a Barcelona l'abril del 1883, fou una necessitat i un punt àlgid en la construcció del PRDF. El congrés fou molt important i l'autor li dedica força pàgines en el llibre que el lector té a les mans. Aquella reunió vingué a cloure tot l'esforç de re-fundació del partit federal, sota la definició del pactisme pimargallià. En conjunt, vencé el projecte de Vallès i Ribot, però també es posaren de manifest les principals tendències del republicanisme federal, unes tendències que havien de subsistir al llarg del temps i que ja venien d'abans. No es tracta només, com una lectura simplista podria semblar indicar i com alguns a l'època volgueren significar, d'una polaritat a l'entorn de l'esquerra i la dreta ideològica; tampoc una simple tensió entre els professionals liberals i els treballadors dins el partit, o entre els revolucionaris donats a la conspiració i els legalistes, etc. Tots aquests aspectes hi eren i hi estarien presents, però el fonamental foren altres qüestions, que tingueren a veure amb les tensions entre joves i vells, així com entre gent de comarques i la direcció barcelonina. Tot plegat, a

més, es veia sacsejat pel projecte més central de Vallès i Ribot: la idea d'una regionalització del partit, que havia de sustentar-se en el reconeixement de la identitat catalana històrica i que entenia que el partit a Catalunya devia ser la palanca per a la construcció d'un PRDF espanyol "regionalitzat". El catalanisme de Vallès era substantiu i tot el projecte pretenia encaixar aquesta catalanitat i el catalanisme dins un projecte federal espanyol que significués l'aprofundiment d'una alternativa democràtica popular (potser més popular que no obrera).

M'interessa destacar-ne en aquests moments un sol punt. Vallès hagué de maniobrar amb els notables locals i sobretot comarcals per a guanyar el congrés. En realitat, els "diputats" presents —membres elegits per les corresponents eleccions internes arreu— constituïren una bona radiografia del significat social i sobretot territorial dels federals a l'època. Una de les apostes més ambiciososes de Vallès fou la d'anar a una articulació catalana del partit, que, explícitament, es volia fonamentada en les comarques (inicialment identificades amb els partits judicials) i no simplement les províncies. De tota manera, l'anàlisi detallada dels representants elegits posa clarament de manifest la feblesa d'algunes d'aquelles comarques i, sols si entrem en els protagonistes més actius dels diversos debats, podem dibuixar la veritable "geografia" del partit. Sense dur aquí el detall de les representacions ni els debats, es pot assenyalar que els principals dirigents, reconeguts com a notables, foren, a part de Vallès i Ribot: Francesc Sunyer i Capdevila (major), que representà Roses; Miquel Ferrer i Garcés i Albert Camps, de Lleida; Joan Matas i Hortal i Joan Tutau, de Figueres (Tutau acumulà també la representació de Barcelona); Miquel Guansé i Puig, de Vilanova; Josep Viñas i Grau, de Mataró; Joan Puig i Llagostera i Joan Germain i Amat, de Terrassa; Pere Puig i Calzada, de la Bisbal. La representació barcelonina més directa fou, lògicament, la més nombrosa: Baldomer Lostau, Pere Closas, Joaquim Viñas i Pagès, Cristóbal Litrán, Pere Viñas i Renom, Miquel Vila i Josep Roig i Minguet. Alguns dels barcelonins dugueren també la representació d'altres comarques (Closas la de Puigcerdà; Litrán la de Sant Feliu de Llobregat; Vila la de Sort).

Ho deia: Miquel Ferrer i Garcés feu de pont entre els vells i els joves del Sexenni, els quals, sota la Restauració, hagueren de fer-se càrrec de la nova reconstrucció del partit, en realitat una veritable fundació. Si alguns, com Valentí Almirall, intentaren aviat una via més transversal i més obertament

cultural i catalanista fora de l'obediència a Pi i d'una "estratègia espanyola", Vallès i Ribot procurà construir un partit, definit i articulat a Catalunya, que no es limités a la simple assumpció del federalisme municipalista i la defensa de l'autonomia individual, tot encabint l'afirmació catalanista i defensant un catalanisme polític democràtic i progressista, que ell veia compatible amb el pimargallianisme i la "regionalització" del partit a tot Espanya. L'aposta no era fàcil i no tot el moviment el seguí. Les tensions i batalles tingueren múltiples escenaris —que anaren més enllà, com ja he indicat, d'una hipotètica divisió entre dretes i esquerres dins el partit— i se centraren en gran mesura a Barcelona i potser a Tarragona. Ferrer i Garcés, com Sunyer i Capdevila, o d'altres (per exemple Joaquim Viñas i Pagès), que no veien clara la "catalanització" ideològica i política que pretenia Vallès, i es trobaven més còmodes dins l'ortodòxia federalista pimargalliana, miraren d'assegurar la unitat i per això, sovint actuaren com a mitjancers entre els antivallesistes a ultrança i Vallès i Ribot. Amb dificultats, el seu paper fou útil i fins decisiu per a posposar les escissions i les dissidències més obertes. Almenys fins arribar a la gran crisi del 1895-1896, quan Vallès trencà conjunturalment amb Pi i Margall. Aquella crisi arribà quan Ferrer i Garcés era ja malalt i la seva mort era propera. En qualsevol cas, en el text, Manuel Lladonosa ens suggereix una nova clau per a entendre el comportament del dirigent de Lleida: els seu paper en la configuració d'un "regeneracionisme lleidatanista".

He començat afirmant que el llibre que el lector té a les mans és molt més que una biografia d'un republicà notori, que és un llibre d'història contemporània de Lleida. Pel que he anat dient, no sols de Lleida. Justament, l'apropament detallat i profund a la situació lleidatana i el paper de Ferrer i Garcés i els republicans ens deixa a les portes d'una nova lectura de la realitat catalana en el seu conjunt. Ens indica fins a quin punt ens cal una reinterpretació del món de la política del segle XIX i primers anys del XX i, sobretot, una explicació consistent, en el cas dels republicans, que deixi enrere els tòpics i ens ajudi a tots plegats a llegir d'una altra manera la història política i social de Catalunya.

PERE GABRIEL

Introducció

La figura del lleidatà Miquel Ferrer i Garcés ens ha arribat fins a la data d'avui en mig d'una aura de respecte i veneració que diaris locals de significació tan oposada com el *Diario de Lérida*, catòlic de tendència integrista,¹ o *El Pallaresa*, de línia liberal, ja van destacar en el mateix moment de la seva mort.² El 10 d'agost de 1927, la revista republicana *Lleida* publicava una biografia dedicada al prohom lleidatà, dintre d'una sèrie de biografies lleidatanes, a cura de Josep Pinyol, professor d'història de l'Escola Normal de Magisteri i membre destacat de Joventut Republicana, que reflecteix aquest apreci, una mena de “religiós respecte” que havia copsat a casa seva i fora.³ Ferrer i Garcés, algú creia, havia estat “la figura intel·lectual més reeixida que conegué la generació de la fi de segle XIX”.

Evidentment el seu currículum és força dens i remarcable: advocat, professor d'història i geografia de l'Institut del qual va esdevenir director, polític republicà, diputat a Corts, governador civil de Lleida i Barcelona, director general, president de diverses institucions, degà del Col·legi d'Advocats... La seva vida recorre, d'una altra banda, bona part del segle XIX (1816-1896). Ferrer ha tingut biografies de major o menor extensió. Des de Lleida, de més a més de la de Josep Pinyol, que ha esdevingut referencial, Lluïsa Huguet⁴ i Quintí Casals n'han publicat, a part de la breu de Romà Sol i Carme Torres a la sèrie de *La Mañana*.⁵ Destaca, sobretot, l'atenció que li ha prestat Casals als seus llibres que configuren una bona perspectiva d'aquest personatge.⁶ Afegim-hi les informacions i comentaris que han aportat en les seves obres respectives Josep Lladonosa,⁷ Josep Borrell,⁸ Josep Maria Pons,⁹ o els autors dels volums set i vuit de la *Història de Lleida* de Pagès editors.¹⁰ També podem trobar dades de Miquel i Ramon Ferrer i Garcés en diccionaris o obres de fora de les terres de Lleida, en particular

sobre la seva etapa de governador civil de Barcelona que esmentaré al seu lloc pertinent.

Val a dir que el meu interès per elaborar aquesta obra dedicada a Miquel Ferrer i Garcés va raure en un fet incidental, un encàrrec per fer-ne una biografia el maig del 2006 que vaig redactar a l'estiu i fou publicada el 2009.¹¹ A partir de la consulta de les informacions existents en aquell moment va anar creixent el meu interès per saber més d'aquest personatge. M'hi vaig ficar sense cap termini que m'apressés i amb una voluntat de trobar-ne el màxim de rastres deixats, però amb el projecte que n'acabés sortint una publicació. Tant la feina de trobar tota mena de dades sobre la seva vida, com de conèixer la seva trajectòria política i el seu pensament, d'ubicar Ferrer en el seu context com una sèrie de circumstàncies que m'han dut a la dispersió entre diversos compromisos, han fet que trigués massa a enllestir aquest treball. De fet tinc el convenciment que caldrien encara algunes recerques més sobre aspectes que no he estudiat prou, però em sembla que en algun moment cal posar punt final a un treball i que sempre hi ha el recurs a algun article per completar aspectes que manquen o material nou que ara no conec.

Miquel Ferrer i Garcés ha deixat certament rastres que cal seguir i es poden veure a les fonts emprades i citades a les notes a peu de plana, en particular les fulles de serveis, exposicions de mèrits i el seu expedient de professor. M'ha interessat molt d'exposar el seu pensament i deixar-lo parlar. D'aquí les citacions llargues de textos i discursos ja fossin a Lleida, a la seva activitat parlamentària o al Govern Civil de Barcelona. He prestat força atenció precisament a les Corts del Bienni progressista i a les Constituents de 1869-1870. Lògicament el context polític i cultural hi havia de sortir més o menys ampli segons els casos, local o més enllà.

He d'agrair l'ajut de companys que m'han facilitat documents o fet suggeriments en un moment o altre de la meua elaboració i que faig constar al lloc corresponent. En particular el pròleg i comentaris de l'amic Pere Gabriel i Sirvent, un dels nostres millors experts en la història social i coneixedor del republicanisme català.

Molt especialment agraeixo el suport del personal dels arxius i biblioteques consultades; la professionalitat d'aquest personal és fonamental per tirar endavant una recerca, també quan es tracta d'una consulta per correu

electrònic per saber si en un determinat servei s'hi troba un material concret. Igualment he de regradar l'estímul dels amics i companys i la paciència familiar quan una feina com aquesta ocupa molt de temps.

Lleida, 23 de gener de 2017

NOTES

1. V. L'esquela i la necrològica a *Diario de Lérida*, 29 de setembre de 1896, p. 1-2.
2. "D. Miguel Ferrer y Garcés", Lleida, *El Pallaresa*, 29 de setembre de 1896, p. 2.
3. PINYOL, J.: "Lleidatans d'ahir i lleidatans d'avui. Miquel Ferrer i Garcés", *Lleida*, 10 d'agost de 1927, p. 9-14. Pinyol escriu al seu article partint dels seus propis records, els judicis de la premsa de l'època i les notes que havia pres de deixebles i de companys del Col·legi d'Advocats (Sol, Aige, Pocurull i altres).
4. HUGUET I RECASENS, Lluïsa: "Miquel Ferrer i Garcés (1816-1896)" a LLADONOSA, Manuel (dir.), *Lleidatans il·lustres*, Lleida, Edicions la Clamor/Segre, 1995, p. 97-102.
5. Publicada a *Gent de ponent*, III, Lleida, *La Mañana*, s. d., p. 109.
6. Esmentem, sobretot, CASALS BERGÉS, Quintí: *Polítics de Lleida. El poder local i les seves mutacions a través del temps (1716-1868)*, Lleida, Patronat Josep Lladonosa d'Alguaire/Universitat de Lleida, 2002, p. 256-257; *Tots a l'escola? El sistema educatiu liberal en la Lleida del XIX*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2006, p. 107-108; *Els inicis de la historiografia contemporània a Lleida (1750-1860)*, la Pobla de Claramunt, Ajuntament de la Pobla de Claramunt, 2010, p. 120-130; *Modernització i Renaixença a la Lleida del segle XIX*, Lleida, Publicacions de la Universitat de Lleida/Pagès editors, 2013, p. 312-314 i altres referències esparses en aquest llibre.
7. LLADONOSA I PUJOL, Josep: *Historia de la Diputación Provincial de Lérida*, Lleida, Diputación Provincial de Lleida, 1974.
8. BORRELL I FIGUERA, Josep: "La Renaixença lleidatana i la poesia", *L'estrof.* 2, Lleida, 1979; 3, 1980; 4, 1981.
9. PONS I ALTÉS, J. M.: *Moderats i progressistes a la Lleida del segle XIX (1843-1868)*, Lleida, Pagès editors, 2002.
10. V. BARRULL, Jaume/JARNE, Antonieta/MIR, Conxita: *Història de Lleida*. Vol. VIII, *De la Restauració al Franquisme*, Lleida, Pagès editors, 2003; JOVÉ, Antoni/LLADONOSA, Manuel/VICEDO, Enric: *Història de Lleida*, vol. VII, *El segle XIX*, Lleida, Pagès editors, 2003.
11. LLADONOSA VALL-LLEBRERA, Manuel: "Ferrer y Garcés, Miguel", *Diccionario biográfico español*, Volumen XIX, Madrid, Real Academia de la Historia, 2009, p. 796-797.

La Lleida de la crisi de l'Antic Règim i el projecte liberal

LA CIUTAT DELS PRIMERS ANYS DE MIQUEL FERRER I GARCÉS

Miquel Ferrer i Garcés va néixer a Lleida el 29 de setembre de 1816 i va morir, a la mateixa ciutat, un dia abans de complir els vuitanta anys, el 28 de setembre de 1896.¹ El seu pare era un metge cirurgià, Antoni Ferrer i Castro, nascut a Solivella (la Conca de Barberà) el 1773, i la seva mare era Ramona Garcés i Alsina, nascuda a Lleida i parroquiana de Sant Joan. Els avis paterns de Miquel Ferrer i Garcés eren Antoni Ferrer, nascut a Anglesola, i Magdalena Castro, nascuda a Solivella com ho seria després el seu fill Antoni. Els avis materns eren Pere Garcés, fill de Lleida, i Ramona Alsina, de les Oluges (la Segarra). Els pares de Miquel Ferrer i Garcés es van casar a la parròquia de Sant Joan de Lleida, el 16 de juliol de 1800, amb Pere Batillé i Francesca Piqué de testimonis.²

En aquesta data, doncs, estarien establerts a Lleida. L'ofici de metge, tanmateix, portaria Ferrer i Castro a diverses destinacions. Així faria de metge, almenys, a l'hospital de pobres d'Aitona, on el 1803 naixeria el seu fill gran Ramon.³ En el moment del naixement de Miquel, que fou a la una de la tarda, els seus pares vivien al carrer Major i pertanyien a la parròquia de Sant Joan. Tot i això, llavors molts bateigs es feien a la catedral i així consta, documentalment, que fou batejat l'endemà, dia 30, en aquest temple. Foren els seus padrins Josep Ferrer i Magdalena Ferrer i González.⁴

La ciutat de la seva primera infantesa era una vila de l'Antic Règim, emmurallada, construïda bàsicament entre la dreta del riu Segre i el turó del "castell" (l'antiga seu esdevinguda caserna militar i la Suda), del qual davallaven les muralles cap a Magdalena d'una banda i Sant Martí, Boters i Sant Antoni de l'altra, en direcció al riu, conformant una mena d'amfiteatre,

segons expressió de Marià Olives,⁵ de forma que tot el recinte militar penetrava profundament en la urbs i n'esdevenia l'element dominant. Alhora es vivia la reconstrucció després de la Guerra del Francès i el restabliment de l'absolutisme.

El 1816 els estralls de la passada guerra, setge i conquesta francesos, agreujats per la voladura del polvorí de la Suda el juliol de 1812, fruit d'una conspiració contra l'ocupació napoleònica de la ciutat, encara eren ben visibles com ho mostra la correspondència de la Paeria.⁶ La riuada de la tardor de 1817 agreujà la situació, va danyar el pont sobre el riu Segre i això va obligar a construir una arcada nova.⁷

El mateix any del naixement de Miquel Ferrer, l'11 de gener de 1816, la Intendència General del Principat de Catalunya i el seu exèrcit adreçava una circular en la qual manifestava les intencions de Ferran VII de refer Espanya en tots els ordres després de la passada guerra. Uns dies més tard, el 19 de gener de 1816, el corregidor trametia un Reial Decret del 17 de desembre de 1815 en el qual el monarca recordava com els seus “continuos desvelos para enjugar las lágrimas de mis amados vasallos, y alejar de su vista las imágenes tristes de la desolación” de “la horrible guerra que han sufrido” l'havien dut a una dedicació preferent a aquest tema, si bé no l'havia fet oblidar-ne d'altres, com l'educació de la infància indigent que, “como principio a la prosperidad de una preciosa parte de mis súbditos, ha sido uno de los tiernos objetos a mi cuidado”, o bé de prestar atenció a les altres classes “más afortunadas que no me interesan menos”. Però no podia deixar de referir-se a “la falta de fondos a que los extraordinarios males, y urgentes atenciones a la Nación han reducido a mi Real Erario”.⁸

La “tendresa reial”, tanmateix, no fora suficient. Uns mesos abans, el 28 d'octubre de 1815, la Paeria rebia una circular, signada pel marquès de Campo Sagrado, sobre la provisió de recursos per tal de pagar l'expedició de càstig contra les revoltes americanes. La documentació de la Paeria enregistra, el 1816, nous ressos d'aquestes revoltes i de les corresponents necessitats financeres: Francisco Javier Fulgosio Ramírez, governador del corregiment de Lleida, signava una circular als ajuntaments del territori, el 4 de maig de 1816, a fi de recaptar “los arbitrios establecidos en el plan de 13 de julio del año próximo pasado sobre cada uno de los almacenes, tiendas y puestos públicos detallados en el mismo plan”.⁹

Uns altres podien tenir unes preocupacions diferents com Joan Baptista Casanoves, advocat i regidor de l'Ajuntament de Lleida, que disputaria davant del Consejo de Aragón, el 1817 i el 1818, sobre la preferència de seient a l'Ajuntament pel davant del cavaller i regidor Jacint Pallarés. Es tractava d'una disputa entre la noblesa i la formació professional com a criteri de preeminència.¹⁰ Era l'exemple d'un conflicte que formava part de la crisi de l'Antic Règim: l'ascens dels grups de professionals enfront de les antigues estructures del privilegi de l'Antic Règim i, darrere d'ells, la dels sectors intermedis de la societat. Però la mentalitat de les distincions perduraria, ara en l'àmbit corporatiu.

El 1833 es plantejava un altre conflicte de preferències de seient entre un advocat i un metge. A la sessió extraordinària de la Paeria del 2 d'abril de 1833, en la qual varen prendre possessió els regidors elegits, i, a la sessió ordinària de l'endemà, es plantejaria una discussió sobre la distribució dels llocs a ocupar en la corporació. El conflicte persistiria unes setmanes i arribaria al corregidor. En el seu transcurs el metge Joan Berges, regidor de la Paeria, es queixaria del parer exposat per l'advocat Joaquim Canalda i Bonifaci, síndic personer, segons el qual “era profesión más noble el oficio de abogado que la Medicina”, mentre que Joan Berges reivindicaria l'antiguitat, l'estimació i les prerrogatives del grau superior de la medicina. El corregidor Carlos Fabre d'Aunois refusaria les reclamacions del metge en escrits del 7 de maig i 25 de juny de 1833 i manaria que els advocats tinguessin preferència.¹¹ No deixarien de persistir, fins i tot, les proves de neteja de sang; així, a la sessió de la Paeria del 4 d'agost de 1836, la corporació acordava de lliurar a Jaume Sala, veí i membre del comerç de la ciutat, una certificació que “acredite su limpieza de sangre y honra del (nombre) de su familia”.¹²

A la ciutat de Lleida d'aquests anys, les estimacions de la seva població oscil·laven, entre 1815 i 1820, entre els 9.643 i els 10.675 habitants,¹³ que podrien ésser 12.774 si seguïssim les xifres en ànimes que ens dona la visita pastoral del bisbe Rentería a les quatre parròquies de Lleida, el 4 de desembre de 1819, segons refereix Antoni Sánchez.¹⁴ Els quinze anys següents la població no sols no hauria crescut, sinó que hauria minvat lleugerament, si hagués estat certa la darrera dada, ja que hom donava la xifra de 12.634 habitants per al 1833.¹⁵ Es fa difícil de creure-ho i, probablement, les dades de la visita del bisbe són exagerades. Però, entre 1833 i 1840, certament, la

població s'hauria estancat, a causa de la guerra civil. La *Guía de forasteros* per a l'any 1836 donava per al 1834 la xifra de 12.500.¹⁶ El 1840, Marià Olives considerava que la xifra de la *Nomenclatura* de 1833 seguia essent vàlida per al moment que escrivia (1840). El diccionari de Pascual Madoz donava àdhuc una xifra inferior: 12.236 habitants.¹⁷

Segons la *Guía de forasteros* esmentada de 1836, de les 48 capitals de província peninsulars Lleida ocupava el lloc 24. Per damunt, Badajoz en tenia 12.688, Salamanca 13.688, Toledo 14.950, Castelló de la Plana 15.059, Pamplona 15.400, Bilbao 15.600, Jaén 18.702, per esmentar uns exemples, a part, és clar, de les tres principals que superaven els 100.000 (Madrid 201.344, Barcelona 113.780 i València 106.212). Per sota de Lleida estaven, entre altres, Burgos 12.007, Vitòria 12.000, Albacete 11.874, Tarragona 10.950, Palència 10.813, Ciudad Real 10.758, Oviedo 10.476, Càceres 10.000, Zamora 9.898, Segòvia 9.367, Osca 9.200, Sant Sebastià 9.000, Conca 8.672, Logronyo 8.210, Terol 7.573, Girona 6.500, Orense 4.034 o Santander 3.000.

Un altre element a tenir en compte és l'educatiu. Deixant de banda les escoles de primeres lletres, el Seminari diocesà feia de centre d'ensenyament primari i secundari, al qual podien acudir persones sense que el final de la seva estada fos l'ordenació sacerdotal, com fou el cas del mateix Miquel Ferrer. Pasqual Madoz assenyalava que en el moment de redactar el seu diccionari (hi fa constar dades de 1847) s'hi ensenyava gramàtica llatina, filosofia, teologia i moral, si bé l'autor criticava que l'elecció de professors depengués exclusivament dels bisbes, que no se n'exigís cap grau que provés la seva idoneïtat acadèmica, els mètodes endarrerits i la manca de material. El 1847 50 alumnes cursaven gramàtica llatina, 25 moral i 30 filosofia i teologia.¹⁸ Però llavors ja existia l'Institut d'ensenyament secundari de Lleida.

Els qui volien acudir a la Universitat ho feien a Cervera, Osca i Saragossa i, lògicament, Barcelona, quan s'hi traslladaren els estudis de Cervera. Cal destacar, d'una altra banda, el fet que bona part del bisbat de Lleida estava situat en zona aragonesa, tant de parla catalana com castellana. Àngel Magarzo ha estudiat la procedència dels estudiants de la Universitat de Cervera. Entre 1819 i 1842 els bisbats que més matriculats aportaren foren els d'Urgell, Solsona i Vic (plegats un 68 %). El bisbat de Lleida oferia menys estudiants dels que caldria esperar, sens dubte a causa que bona part

del seu territori s'estenia per terres aragoneses, com he dit, i molts anaven a la Universitat d'Osca de la qual varen dependre uns anys els estudis del Seminari Conciliar de Lleida. L'altra ciutat universitària a la qual també tendien a anar els estudiants lleidatans era Saragossa. Els estudiants lleidatans a Cervera oscil·laren entre els 31, d'un total de 570 (curs 1819-1820), 28 d'un total de 781 (1820-1821), 12 d'un total de 452 (1824-1825), 28 d'un total de 619 (1829-1830), 24 d'un total de 540 (1830-1831), 18 d'un total de 806 (1832-1833), 29 d'un total de 870 (1834-1835), 22 d'un total de 310 (1836-1837), 6 d'un total de 63 (1840-1841) i 13 d'un total de 126 (1841-1842). Els darrers anys evidentment mostraven els efectes de la primera carlinada i la decadència de la Universitat, així com els intents liberals de traslladar-la a Barcelona. El 1822-1823 la Universitat de Cervera va sofrir un primer trasllat, un altre el 1837-1840 i el definitiu el 1842.¹⁹

Podem donar alguns exemples documentats del que hem anat dient. Joaquim Canalda, síndic personer de l'Ajuntament de Lleida el 1833-1834 i regidor degà (alcalde diríem avui) el 1835, havia estudiat al Seminari Conciliar de Barcelona i havia fet en aquesta ciutat les pràctiques d'advocat; però el grau de llicenciat en lleis el va obtenir a la Universitat d'Osca, el 1826;²⁰ un altre lleidatà, Ramon Casanovas, es llicenciava en lleis a Saragossa el 17 de juny de 1834;²¹ l'advocat Manuel Fuster i Arnaldo, el fill de Manuel Fuster i Vaquer, de la seva banda, havia obtingut el seu grau de doctor en lleis a la Universitat de Saragossa el 30 de juny de 1833;²² el metge Jaume Nadal i Meroles, després de deixar el Seminari, estudiaria a Cervera, Saragossa i Barcelona i Pere Castelló i Ginestà estudiaria a Cervera i al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona;²³ el mateix Miquel Ferrer i Garcés veurem com va cursar estudis a Saragossa, Cervera i Barcelona. En una direcció ideològica del tot oposada, Ignasi Galí, que el juny de 1834 era separat del càrrec de comptador de propis per la Paeria a causa de la poca confiança política que mereixia, era doctor en filosofia per la Universitat de Cervera.²⁴

LES IMATGES DE LA CIUTAT I EL SEU TERRITORI

Els testimonis de l'època no donen una imatge molt falaguera de la ciutat. De creure el governador civil Mariano Valero y Arteta (llavors encara subdelegat principal de Foment de la Província), en un escrit que dirigia a la Paeria, el 7 d'abril de 1834, els edificis de Lleida presentaven “un aspecto

que manifiesta el mal gusto con que fueron construidos o reparados, por carecer esta ciudad de arquitecto que dirija las obras con inteligencia y conocimiento artístico, hallándose en muy mal estado el empedrado de muchas calles, cuya mejora y reparación es muy urgente y habiendo visto por mí mismo, que tanto los caminos públicos, como los rurales y de travesía que cruzan la vega, están intransitables, y que debe procederse a su composición (...)", continuava esmentant la necessitat d'arranjar l'empedrat, "especialmente el del carrer de la Tallada".²⁵

De fet els liberals, i darrere d'ells, els republicans foren molt crítics amb la seva ciutat. El discurs de la insatisfacció envers la pròpia col·lectivitat tindria ja uns precedents en el segle XVIII. A finals d'aquest segle es produïen crítiques a l'estructura petit pagesa de Lleida i la mateixa mentalitat de bona part dels seus habitants, des d'una perspectiva fisiocràtica aparent. Sols que la crítica a la petita pagesia amagava la defensa d'un model social diferent que beneficiava els grans propietaris. Pierre Vilar ho ha destacat a la seva obra clàssica sobre Catalunya al segle XVIII. Així esmenta un informe municipal de 1790 que constitueix un testimoni del xoc entre una política "fisiocràtica" i d'adequació de l'estructura de la propietat a les exigències del capitalisme agrari, d'una banda, i les posicions pageses, de l'altra. L'informe admetia que l'horta de Lleida, amb els seus cereals de totes classes, els seus vins, el seu cànem, el seu lli, les seves moreres i, sobretot, el seu oli i la seva fruita d'alta qualitat, era una terra de primer ordre. Això no obstant:

(...) estos vecinos, poseedores de unas heredades en sí tan preciosas, no adelantan en caudales, antes bien es muy raro entre ellos el que con su trabajo anual alcance a mantener a su familia, de suerte que podemos asegurar a V. M. con toda verdad no haber en esta ciudad ningún labrador, de los que no tienen más que la mera labranza, que se pueda reputar ni aun en la clase de los inmediatamente acomodados de otros países.²⁶

Estem en un dels moments de conflicte entre els interessos de la noblesa —i l'Ajuntament que feia de portaveu dels grans propietaris— i del capítol, atacats per la Confraria dels Llauradors —una confraria que actuava com un sindicat pagès—, i la reacció defensiva dels jornalers davant del desnivell entre preus i salaris:

"Estos aventureros... —deia el municipi lleidatà tot referint-se als jornalers— se fijan acá con el pretexto de ser braceros y jornaleros, se presentan

muchos días al año a la plaza para alquilarse y salir a ganar el jornal, pero sucede que si no se les da muy alto se quedan en ella y salen después a merodear al campo”. També denunciava els “pillards” i els immigrants que s’havien convertit en “artigaires” a les terres comunals de secà. El fet que se’ls escapés la mà d’obra ho atribuïen al “espíritu de libertad y anarquía bien conocido entre estas gentes”. Finalment acabaven confessant qui era el culpable, al seu parer, d’aquests mals: l’organització pagesa:

Mientras subsista la Cofradía de Labradores reinará la discordia en este vecindario, siendo este cuerpo el instrumento de que se valdrán siempre los hombres díscolos y cavilosos para suscitar los pleitos y discusiones con que se aniquilan los labradores y, por consiguiente, se atrasa la agricultura y buen cultivo de este término.²⁷

Els regidors presentaven el conflicte, doncs, en termes d’oposició entre una organització de l’agricultura sobre la base de grans propietats que podien rendibilitzar innovacions tècniques i generar riquesa, mercè a la comercialització, i una petita propietat pagesa, defensada per la Confraria dels Llauradors. Això no obstant, aquesta contraposició no era correcta del tot. Perquè no tot era petita propietat o petits establiments a Lleida; la diferenciació social avançava, i els distints estrats pagesos ja es beneficiaven del mercat, com han destacat les recerques d’Enric Vicedo sobre el segle XVIII a les terres de Lleida.²⁸

En el fons, l’atac contra la Confraria de Llauradors reflectia un altre tipus de confrontació: la dels nobles, una bona part en decadència, amb els pagesos benestants. La disputa era sobre qui anava a beneficiar-se finalment del creixement agrari i de la comercialització: els estaments privilegiats o els pagesos, entre els quals la diferenciació social afavoria els grans i mitjans especialment. Tot plegat és per destacar que s’anaven conformant uns models sobre com calia vertebrar l’economia lleidatana i un projecte d’algunes elits.

Serà, sobretot, en el XIX i al llarg del segle XX que emergirà una literatura crítica amb l’estat de la ciutat amb un desig de modernització urbana, social i econòmica, sovint lligada a la defensa d’una renovació política. Ho veiem en el mateix Trienni Constitucional de 1820-1823. Carme Capdevila ha esmentat les paraules dels dirigents municipals quan començava aquest trienni, el 1820, i que subratllaven el retard social i cultural de Lleida com una dificultat per consolidar el constitucionalisme: “Esta ciudad —es-

crivía l'alcalde Domènec Marañoso al cap polític— se compone casi toda de gente del campo y de ésta de muy poca o de ninguna educación. Apenas hay comercio ni industria que obligue a la gente a viajes que ilustren. (...) El común de labradores y artesanos que son capaces de alguna instrucción y discurso puede afirmarse que se van aficionando al nuevo sistema, y entrando en esperanzas que harían sostenerlo.”

La mateixa autora esmenta un altre text semblant també de procedència municipal: “A excepción del clero secular de la catedral y parroquias y del regular de ocho conventos con tres de monjas se compone esta ciudad de gente del campo, jornaleros con pocos labradores acaudalados y ninguno apenas de aquellas especulaciones de comercio o negocios ni posesiones en otras partes (que) obliguen a viajes y relaciones que despejen e ilustren, y poquísimos que vivan como nobles o que tengan los principios de educación o instrucción con los cuales y con el trato de otros comerciantes por mayor y de conocimientos se ilustrasen, algunos abogados, escribanos, procuradores, médicos y cirujanos. Menestrales de cortos caudales, pocos artistas y tenderos y varios revendedores oscuros de comestibles.”²⁹

Deixant de banda els models socials que es podien amagar darrere de les crítiques a l'estat de la ciutat i el seu territori, aquelles ens reflecteixen els trets materials i socials de la Lleida que va veure néixer Miquel Ferrer i Garcés. Com destaca Antoni Jové, l'estructura socioprofessional de la ciutat, en començar el segle XIX, era força similar a la del segle XVIII: una petita vila amb la majoria de la seva població dedicada bàsicament a l'agricultura, amb un petit sector menestral i botiguer, amb alguns nobles i amb el contingut humà i pes social que donava com a plaça militar i seu episcopal. Hi hauríem d'afegir els criats.³⁰ Però ja en el Trienni, encara que va durar poc, i, sobretot, a partir de la divisió provincial de 1833, s'hi van anar instal·lant els serveis de la capitalitat provincial i de la Diputació. Per acabar, Lleida fora cap de partit judicial.

Amb tot, els bans, els informes i la documentació municipal, així com els records de l'historiador i polític Marià Olives oferien també una imatge de la ciutat plena de vida, amb una munió de gent amb tràfec que acudia al mercat i recorria les parades que s'estenien al llarg del carrer Major, la plaça de Sant Joan, la plaça de la Sal, etc. Els pagesos al matí i a la nit feien i desfien el camí des de les seves cases, dintre de les muralles, fins a l'horta, amb el

sotragueig dels carros, els crits de grans i petits, els canaris que competien als balcons, interromputs per les campanes de les esglésies que tocaven segons els oficis religiosos i les hores o que repicaven quan a l'estiu una tempesta s'apropava.³¹

Els mateixos viatgers i observadors forans destaquen la presència de l'agricultura i l'element dinamitzador del comerç, com Antonio Ponz el 1788 o Pasqual Madoz, quasi seixanta anys després.³² Igualment mostren la relació amb les comarques properes de la Catalunya occidental i de l'Aragó. Lleida era un mercat de grans dintre del triangle que formava amb els mercats de Balaguer (que proveïa la zona del Montsec amb el blat que recollia de l'Urgell) i el de Tàrraga el qual, juntament amb el primer, canalitzava els excedents de cereals de les comarques occidentals cap a Barcelona o els redistribuïa als mercats secundaris, situats a les dues rutes del comerç i transport bladers: la de Cervera-Igualada (el "camí del blat") i la del Camp de Tarragona (Cornudella, Montblanc i Valls). En contrapartida hi feien cap productes industrials, ultramarins, etc., que procedien de les altres àrees del Principat.³³ Aquesta funció de la ciutat de Lleida persistiria fins que el ferrocarril introduís una nova dinàmica.

CRISI DE L'ÀNTIC RÈGIM I LIBERALISME

En els anys dels quals partim, ens trobem amb una ciutat estructurada per l'absolutisme que es va reforçar políticament i ideològicament, després de la Guerra del Francès. Però ja hi havia aparegut els primers fermentos liberals. El 1816, la impremta de Bonaventura Corominas de Lleida editava l'obra del religiós cartoixà Josep Bassa *Soberanía del Pueblo*, per tal d'oposar-se a les teories liberals. El seu pensament anava dirigit, especialment, contra les posicions del canonge Martínez Marina a les Corts de Cadis.³⁴ Aquest darrer (1754-1833), l'abril de 1818, es traslladava a Lleida on s'hi estaria un parell d'anys i faria de canonge arxiver. El 1819 redactaria una *Historia civil y eclesiástica de Lérida*, que ha romàs inèdita. El 1820 fora també diputat a Corts per Astúries.³⁵ No fora l'únic canonge il·lustre que havia passat per Lleida, de tendència liberal. L'ardiaca del capítol Josep d'Espiga i Gadea va ser membre de la junta antifrancesa de 1808; passaria després, en representació de la junta de Lleida, a formar part de la Junta Superior de Catalunya i, per la mateixa junta, fora diputat a les Corts de

Cadis on va mostrar la seva tendència liberal i reformista, i es manifestà a favor de l'abolició de la Inquisició. El 1820 esdevindria un altre cop diputat a les Corts del Trienni Liberal i president de la seva primera legislatura; fora promogut bisbe pels liberals a la diòcesi de Sevilla, i va morir el 1824 a Madrid.³⁶

La mateixa guerra havia facilitat que el liberalisme sortís a la llum. Alguns sectors socials que no formaven part dels estaments dirigits de l'Antic Règim s'havien fet presents en el moviment antifrancès del 28 de maig de 1808 (l'anomenat "sagrament dels lleidatans") i en la formació de la Junta de govern i defensa, establerta a Lleida després de l'alçament de la ciutat contra els francesos. Encara que en la junta hi havia un predomini d'eclesiàstics, començant pel seu president que era el bisbe Jeroni Maria de Torres (dels quinze membres de la primera junta, set pertanyien a aquest estament) i cinc eren regidors de la ciutat, hi apareixien, encara que de manera subordinada, tres representants dels oficis (un sabater, un mestre de cases i un pagès).

La situació de mobilització general, tanmateix, va forçar una ampliació de la junta que donés més veu, precisament, a membres dels gremis i a professionals. Aquesta nova junta, constituïda el 2 de juny, que esdevindria corregimental, estava formada per vint-i-nou persones. El bisbe la continuava presidint i s'hi arrencaven sis eclesiàstics més, entre els quals l'esmentat Josep d'Espiga i Gadea. Figuraven a la junta, d'una altra banda, l'alcalde major Francesc Xavier Garcia, cinc regidors de la Paeria, entre els quals alguns dels nobles i ciutadans honrats de les famílies de major tradició en la vida pública de la ciutat (Antoni de Gomar, Baltasar de Tàpies, la família del qual posseïa una de les millors biblioteques del segle XVIII a Lleida, Joan Baptista Casanoves, Antoni Mascaró i Josep Antoni Bufalà) i que continuarem trobant al segle XIX; quatre diputats del comú (Simó Coscollona, Miquel Oliet, Miquel Grau i Josep Corts), el síndic general Benet Martorell i el síndic personer Francesc Clavé. A aquests components s'hi afegien sis professionals més de la medicina (Jaume Nadal, pare de Nadal i Merolés que va morir aquest mateix any, i Antoni Ferrer, el pare de Miquel Ferrer i Garcés)³⁷ i del dret (Josep Xavier Berga, Pere Fleix, Pere Jordà i Joan Baget), un comerciant de teixits (Joan Mensa), un espartenyer (Antoni Bordalba), un membre de l'ofici de la construcció (Miquel Meler) i un pagès propietari (Jaume Lamarca). Després la junta nomenaria secretari el jurista Manuel Fuster i Vaquer (1776-1856).³⁸ Entre els suplents de

la junta trobem l'advocat Anastasi Pinós o el metge Joan Berges. Al seu si es movien moltes de les figures representatives i de les forces de la política de l'Antic Règim, però també s'hi manifestaven les noves aspiracions dels sectors intermedis i alguns noms d'origen popular en el passat segle, que havien ascendit a través de professions liberals o en el seu treball productiu, que ara feien acte de presència als inicis del nou. Força d'aquests noms familiars seran protagonistes de l'etapa de pas de l'absolutisme al liberalisme, tant en el Trienni Liberal de 1820-1823 com a partir de 1833.³⁹

També alguns sectors populars havien protagonitzat un motí els primers dies del gener de 1809, el "Motí del femeret". S'havia originat a causa de la irritació popular per la presència de francesos empresonats al castell principal, dels quals se sospitava que eren allí, en realitat, per a apoderar-se'n i retornar la ciutat a l'obediència francesa. La gent amotinada s'apoderà de la ciutat i va formar una junta revolucionària, presidida pel botxí de la ciutat i amb el pregoner de l'Ajuntament com a secretari. El motí fou reprimat i es detingueren els seus responsables i sospitosos, però restà en l'imaginari dels dirigents lleidatans, inclosos els liberals que visqueren una primera experiència d'anarquia social. Fora una experiència allisonadora per als dirigents lleidatans del proper futur.⁴⁰

De ben segur que molts fets de l'alçament dels lleidatans contra els francesos del 1808 i del motí del 1809, l'ocupació francesa de 1810, la conspiració antifrancesa que va donar lloc a la voladura del polvorí de la Suda el juliol de 1812 i les destruccions de cases que va provocar, les víctimes o les exaccions sofertes, foren temes de conversa familiar a casa dels Ferrer-Garcés i el seu fill Miquel els hauria escoltat d'infant i de jove. Segurament també ho eren les expectatives sobre les Corts de Cadis i la Constitució de 1812.

Era un infant, encara, quan s'esdevingué el Trienni Liberal de 1820-1823 i el seu pare es feu present a la vida pública municipal. El 1821 Antoni Ferrer era vocal de la Junta de Sanitat i el febrer de 1823 era vocal de la Junta de Beneficència; el 1823 formaria part de l'equip decididament liberal, elegit el desembre de 1822 i que va prendre possessió del govern de la Paeria l'1 de gener de 1823.⁴¹ Com una mostra de la seva preocupació social, el gener de 1823, Antoni Ferrer va proposar al ple de la Paeria d'obrir una subscripció entre els veïns per ajudar la munió de jornalers pobres, existents a la ciutat, d'acord amb l'article sisè de la Constitució de 1812 que

dictava que una de les principals obligacions de tots els espanyols era l'amor a la pàtria i "ser justos y benéficos".⁴² També formaria part de diverses comissions de l'Ajuntament com la d'Instrucció, administració, cura, neteja i higiene de les presons, salut pública i neteja dels carrers i el manteniment d'alguns camins, així com la cura d'un dels barris de la ciutat (el dotzè).⁴³ El seu germà gran, Ramon, va formar part d'un grup actiu de seminaristes liberals, al costat de Jaume Nadal i Meroles (1804-1872).⁴⁴

De fet, entre 1808 i 1823, es va configurant una primera fornada de liberals lleidatans. Fora el grup, en termes generals i al marge de les diferències d'edat, del mateix Antoni Ferrer i Castro, nascut com hem dit el 1773, i, en particular, de l'escrivà Manuel Fuster i Vaquer (1779-1856), casat amb Ramona Arnaldo de Bellpuig que va donar a llum el seu fill Manuel un dia després del "sagrament dels lleidatans",⁴⁵ i que actuà, com he dit, de secretari de la junta antifrancesa esmentada. Segons Rafael Gras, el paper de Fuster i Vaquer fou decisiu per a vèncer els alçats del Motí del femeret gràcies a la seva traça a saber utilitzar amb habilitat la "confiança il·limitada" que inspirava als "revoltosos".⁴⁶ Fuster i Vaquer fou regidor durant el Trienni Liberal, els anys 1820 i 1821, i organitzador i oficial de la Milícia Nacional.⁴⁷ Va ésser represaliat pel seu liberalisme ja que el Consell de Castella el va suspendre de les seves facultats de celebrar contractes el 1829 i 1830.⁴⁸

A finals de setembre de 1836 Manuel Fuster i Vaquer era elegit capità de la Milícia Nacional, i el novembre de 1836 fora elegit alcalde primer, d'acord amb la Constitució de Cadis, amb el pare de Ferrer i Garcés, de regidor, i l'historiador Marià Olives (1787-1845) de síndic segon, per esmentar un altre membre d'aquesta fornada.⁴⁹ Encara que els anys del Trienni estava fora de Lleida, hi hem d'afegir el clergue liberal Josep Castel i Miralbés (1780-1854) al qual em referiré més endavant.

Vindria, després, la generació nascuda els primers anys del segle XIX, de l'esmentat Jaume Nadal i Meroles (1804-1872) i Ramon Ferrer i Garcés (1803-1872), ambdós metges, que hem vist que coincidien en la seva opció liberal, de ben joves, al Seminari. El primer s'integrà a la milícia i formaria part de l'Ajuntament de 1836-1837, com també hi participaria, d'alcalde segon, el notari Josep Soldevila (1803-1867). Afegim-hi Manuel Olives i Puig, nascut el 1808 i que es casaria amb una germana de Miquel Ferrer i

Garcés, Mercè. Per aquesta relació i la que tingué amb el seu cunyat Miquel Ferrer, indiquem alguna dada més de Manuel Olives: era un adroguer i propietari que aniria ampliant les seves activitats⁵⁰ i formava part del grup “que son los mayores contribuyentes que la opinión pública tiene designados por afectos a S. M. la Reina Isabel II y a las libertades patrias”;⁵¹ l’1 de desembre de 1835 fora designat regidor de l’Ajuntament de Lleida⁵² i el veurem tornar a prendre possessió com a regidor l’1 de gener de 1840.⁵³ Segons Quintí Casals donaria suport al progressisme el mateix 1840, fora membre de la Junta Governativa Provincial, sotstinent de la Milícia Nacional el 1842 i tinent el 1855, vocal de la Junta de Beneficència entre 1842 i els començament de 1844 i formà part de la candidatura progressista a les eleccions de 1845 i 1847. Esmentem, també, Josep Antoni Ribé (1808-1856) i, sobretot, Manuel Fuster i Arnaldo (1808-1864), fill de Fuster i Vaquer, advocat, l’alcalde emblemàtic de les transformacions urbanes dels anys seixanta del segle XIX.⁵⁴

Tots plegats protagonitzarien, d’una manera o altra, l’etapa de transició i canvi liberal de 1833-1840. La dels nascuts els primers anys del segle XIX (Nadal i Meroles, Fuster i Arnaldo, etc.) el Trienni Progressista de 1840-1843 i les transformacions dels anys seixanta del segle XIX. Darrere d’ells, la més jove del mateix Miquel Ferrer i Garcés (1816) amb altres personatges com el metge Martí Castells, nascut el 1815, Pere Pérez i Castrobeza, nascut el 1818, o, en els anys vint, els germans Castejón. Totes aquestes generacions havien de conformar el paisatge humà proper del nostre biografiat.

Aquesta opció liberal s’enfrontà a l’antiga elit absolutista de la ciutat i, més endavant, al conservadorisme polític arrecerat en els moderats. Hi havia una diferència entre uns i altres pel que fa als seus orígens socioprofessionals i la seva situació, sobretot, respecte del control del municipi. El liberalisme esdevingué una connotació de nova elit, formada per professionals i sectors intermedis de la societat, exclosos o més marginats del control municipal fins al canvi liberal, tot i algunes promocions obtingudes mercès a la introducció dels nous càrrecs de diputat del comú i síndic personer, fruit d’una sèrie de conflictes municipals a la Catalunya del segle XVIII, que acabaren amb les reformes de 1760 i 1764 que varen permetre una major extracció social, en principi.

© del text: Manuel Lladonosa i Vall-llebrera, 2017

© d'aquesta edició:

Pagès Editors, S L, 2018

carrer Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
editorial@pageseditors.cat
www.pageseditors.cat

Institut d'Estudis Ilerdencs, 2018
Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Plaça de la Catedral, s/n - 25002 Lleida
fpiei@diputaciolleida.cat
www.fpiei.cat

Primera edició: abril de 2018
ISBN (Pagès Editors): 978-84-9975-969-2

ISBN (IEI): 978-84-16452-38-5

DL L 371-2018

Impressió: Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.